

Martin Fahlgren

Viktor Kravtjenko – ett sovjetiskt människoöde

Viktor Andrejevitj Kravtjenko (1905-1966) är förmodligen den mest kände av alla avhoppare under Stalin-epoken. Detta beror inte på att han var den mest betydelsefulla eller högst rankade avhopparen, att han skulle ha kommit med särskilt sensationella avslöjanden eller dylikt, utan det är andra omständigheter som spelade in.

Kravtjenko föddes i Jekaterinoslav i Ukraina, där fadern var järnvägsarbetare. Kravtjenko utbildade sig till ingenjör med metallurgi som specialitet. Han blev medlem i kommunistpartiet 1929 och deltog vid kollektiviseringen av jordbruket i Ukraina – vilket enligt honom själv var en traumatisk upplevelse som han rapporterade kritiskt om till partiet, vilket i sin tur medförde att han angavs till NKVD, fast han klarade sig från hårdare repressalier.

Detta stoppade inte hans karriär, utan han fick höga befattningar inom industrin, bl a i Sibirien där han också fick viss inblick i arbetslägren.

I början av andra världskriget utsågs Kravtjenko ingå i det sovjetiska Kommissariatet för utrikeshandeln och där hantera *lend-lease*-affärer med USA. Som en sådan funktionär fick han 1943 resa till USA, där han således hoppade av.

Avhoppet blev känt via en artikel i *New York Times* den 4 april 1944. Vid denna tidpunkt var det snarast ett irritationsmoment för den amerikanska regeringen, som var mån om att undvika allt som kunde störa förbindelserna med Sovjetunionen under det pågående kriget mot Hitler-tyskland. De sovjetiska myndigheterna betecknade Kravtjenko som förrädare och krävde att han skulle utelämnas. I detta fick Moskva hjälp av den amerikanske Moskvaambassadören Joseph E. Davies, som vädjade direkt till president Roosevelt om att utelämna Kravtjenko.

Washington var under rådande omständigheter inte särskilt villigt att ge Kravtjenko politisk asyl och det dröjde till våren 1945 innan asylen beviljades, efter hjälp från inflytelserika bekanta.

Kravtjenko hade av andra exilryssar (mensjevikerna David Dallin och Boris Nikolajevskij) uppmanats att skriva en bok om sina upplevelser. När manuskriptet var klart (sommaren 1945) försökte han att sälja det, men fick nej av flera förlag. Men till slut fann han en förläggare, som dock inte var nöjd med det sätt som boken var skriven på och krävde att den skulle ombearbetas så att den blev ”läsbar” för vanliga människor. Till sin hjälp fick Kravtjenko en professionell redaktör, Eugene Lyons, som hade arbetat som journalist i Sovjetunionen. Lyons översatte och redigerade boken.¹

¹ Eugene Lyons blev senare chefredaktör för tidskriften *Reader's Digest*, som även kom ut i svensk upplaga under namnet *Det Bästa*.

När den så redigerade boken publicerades våren 1946 under titeln *I Chose Freedom*, så var världskriget slut och den politiska situationen en annan – sovjetkritik var åter på modet, kalla kriget var på uppsegling. Boken fick ett positivt mottagande och översattes till många språk, inklusive svenska (under titeln [Jag valde friheten](#) – finns på marxistarkivet).

Om det hade stoppat därvid skulle hans bok bara blivit en av många andra avhopparskildringar. Nu inträffade dock något som skulle ge hans fall utomordentlig publicitet.

Det började med att några nitiska franska kommunister fick för sig att de skulle ifrågasätta bokens äkthet. Sagt och gjort: De såg till att det skrevs en artikel, rubricerad ”Hur Kravtjenko tillverkades”, som 17 november 1947 publicerades i den kommunistiska veckotidningen *Les Lettres Françaises*. Artikelförfattare påstods vara en amerikansk journalist, Sim Thomas, som fått sina uppgifter från en ”god vän” vid amerikanska underrättelsetjänsten OSS (Office of Strategic Services, föregångare till CIA).

Enligt Sim Thomas skulle Kravtjenko ha levt ett liv i sus och dus, ådragit sig stora penningkulder, misskött sitt arbete och vara på vippen att bli hemskickad till Moskva. Därmed blev Kravtjenko ett enkelt byte för OSS, hävdade artikeln. *I Chose Freedom* var ett beställningsverk, som Kravtjenko inte ens skrivit själv, och full av lögner. Fler artiklar i samma anda följde i *Les Lettres Françaises*.

Kravtjenko tog mycket illa vid sig av anklagelserna och stämde tidningen för förtal. Därmed fick fallet Kravtjenko stor publicitet och bokens upplaga steg brant – i Frankrike kom den upp i en halv miljon exemplar och t o m i Sverige blev den en stor succé (90 000 ex, en del av dessa dock i form av en förkortad ”folkupplaga”).

Rättegången fick mycket stor publicitet – den kallas ibland för ”århundradets rättegång”. Många vittnen deltog på båda sidor. Kravtjenko vann rättegången och tillerkändes ett skadestånd på 50000 franc. *Les Lettres Françaises* överklagade. Kravtjenko vann även i nästa instans, men skadeståndet sänktes till symboliska 3 franc, med hänvisning till att publiciteten kring rättegången hade bidragit till de stora upplagorna av boken och därmed gett honom stora inkomster.

Kravtjenko skrev senare en bok om själva rättegången, även denna utgiven på svenska, under titeln *Jag valde rättvisan*. Fallet Kravtjenko fick så stor publicitet att flera andra skrev böcker om detta, bl a Kravtjenkos franske advokat Georges Izard (översatt till svenska: *Kravtjenko kontra Moskva*, Stockholm, 1949).

Kravtjenko, som i hela sitt liv förblev en slags demokratisk socialist, blev med tiden alltmer desillusionerad över det kapitalistiska USA och dess stöd till allsköns reaktionära regimer. Han förlorade också mycket av sina ekonomiska tillgångar (som han satsats på gruvverksamhet i Sydamerika). Dessutom nedbröts han av sjukdomar och blev tidvis djupt deprimerad.

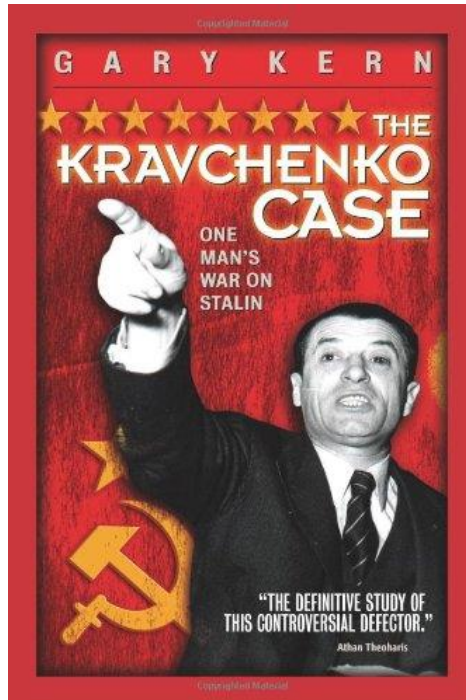
Kravtjenko dog 1966. Troligen begick han självmord, även om detta ifrågasatts av vissa, bl a av hans son Andrew Kravchenko, som anser att fadern blev mördad av sovjetiska säkerhetstjänsten.

Flera av de franska kommunister som deltog i kampanjen mot Kravtjenko kom senare att lämna kommunistpartiet och har berättat hur man lade upp kampanjen mot honom. De avslöjade också att artikelförfattaren, ”Sim Thomas”, i själva verket var André Ullman (en fransk kommunist) som fått sina uppgifter direkt från Moskva (dvs. inte från någon amerikan).

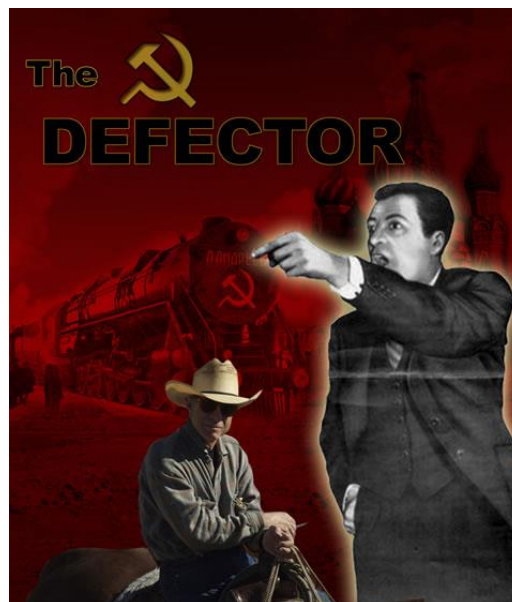
När det gäller de konkreta uppgifter som förekommer i Kravtjenkos bok så finns där såväl sådant som vi nu vet är felaktigt (eller överdrivet) och som är helt korrekt. Detta är följande något som kännetecknar det mesta av ”avhopparlitteraturen”, vilket inte är så underligt, eftersom avhopparna, likaväl som alla andra som skrev kritiskt om Stalins Sovjet, inte hade första-

handsuppgifter eller dokument om allting som de ville berätta – de använde sig även av muntliga berättelser, rykten osv. Sedan gällde det ju också att presentera en ”bra story” och därmed frestades man att ta med även osäkra uppgifter. Och när det gäller *Jag valde friheten* så har helt klart vissa avsnitt helt eller delvis skrivits av Eugene Lyons. Trots detta utgör Kravtjenkos bok ett viktigt historiskt dokument.

Fallet Kravtjenko har väckt intresse fram till våra dagar och 2007 kom en biografi, *The Kravchenko Case: One Man's War On Stalin*, skriven av Gary Kern.

Det finns även en dokumentärfilm, *The Defector*, producerad 2008 av sonen Andrew Kravchenko.

Martin Fahlgren (i november 2014)